

Ефективність виробництва яловичини в сільськогосподарських підприємствах

Постановка проблеми. Розвиток національної економіки зумовлює необхідність підвищення ефективності організації та функціонування усіх її галузей. Певною мірою це стосується виробництва яловичини – однієї з основ продовольчого комплексу країни, що забезпечує харчування населення. Але економічна нестабільність, фінансова криза, відсутність дієвої аграрної політики, жорстка система оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, диспаритет цін, низька платоспроможність населення зумовили різке погіршення ситуації на ринку яловичини. Нині галузь потребує пошуку шляхів підвищення ефективності й рентабельності виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності виробництва яловичини розглядалися у наукових працях П.К. Канінського [3], В.Я. Месель-Веселяка [8, 10], В.М. Микитюка [5], М.В. Зубця [9], О.М. Шпичака [1, 6] та інших. Проте залишається актуальним питання підвищення ефективності виробництва яловичини в ситуації, що склалася в Україні.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан ринку яловичини і виявити основні тенденції у зміні обсягів виробництва та споживання й запропонувати заходи щодо підвищення його ефективності.

Виклад основних результатів дослідження. Природно-географічні умови України сприяють розвитку м'ясного скотарства, яке здавна було і залишається одним із про-

ритетних секторів сучасного продовольчого комплексу. М'ясо та м'ясопродукти є основними джерелами повноцінного білка, вкрай необхідного для нормального функціонування організму людини. Його дефіцит призводить до порушення обміну речовин, розвитку багатьох захворювань і скорочення тривалості життя населення. Цінність м'яса великої рогатої худоби характеризується дієтичними властивостями, а його калорійність становить 1200–1300 ккал на 1 кг.

Попит на м'ясо й м'ясні продукти визначається, передусім, розмірами доходів населення та ціною доступністю для споживача. Інфляційні процеси, що відбуваються в Україні, призвели до підвищення цін на м'ясо великої рогатої худоби. Середня ціна на яловичину І категорії по країні в березні 2015 року становила – 41,13 грн за 1 кг і якщо порівняти з аналогічним періодом 2014 року, то вона зросла на 26,8% (28.03.2014 р. – 32,43 грн) [6]. Водночас низький рівень платоспроможності переважної частини населення призводить до зменшення споживання яловичини. Останніми роками у нашій країні кардинально змінилася структура споживання м'яса населенням. Частка яловичини і телятини знизилася з 45,6% у 1990 році до 16,0% у 2013-му, свинини – дещо збільшилася – з 36,2 до 39%, а частка споживання м'яса птиці стрімко зросла – з 16,2 до 44%. Тобто, можна зробити висновок, що у структурі споживання червоне м'ясо заміщується м'ясом птиці та свинини (рис. 1).

* Науковий керівник – О.М. Шпичак, доктор економічних наук, професор, академік НААН.

© М.Ю. Курінна, 2015

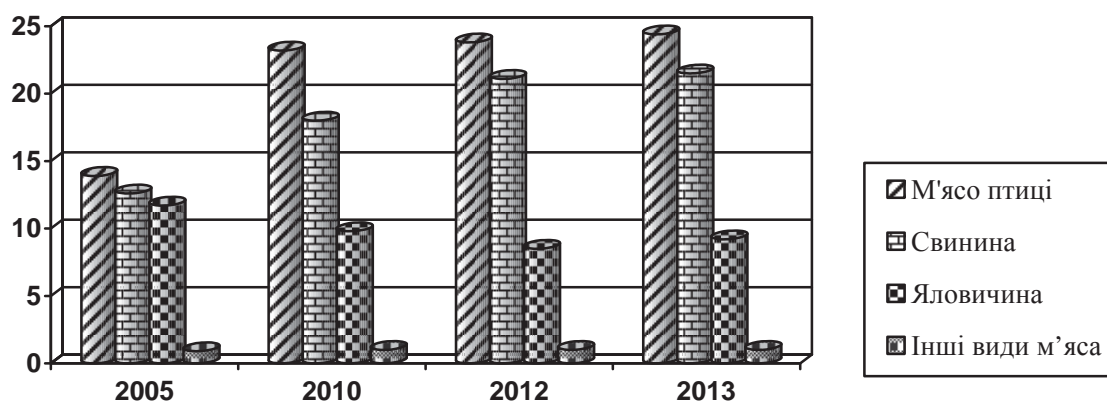

Рис. 1. Споживання м'яса в Україні за основними видами на одну особу в рік, кг

Джерело: Дані Державної служби статистики України за відповідні роки.

Унаслідок цього на внутрішньому ринку яловичини виникла досить складна ситуація: при недостатньому (з розрахунку фізіологічних потреб людини) рівні виробництва м'яса великої рогатої худоби значна частина виробників не знаходить каналів реалізації через низьку платоспроможність населення, що змушує їх скорочувати виробництво й шукати шляхи здешевлення продукції не на користь її якості.

Збитковість галузі м'ясного скотарства закономірно призвела до катастрофічного зменшення поголів'я та падіння обсягів виробництва і реалізації червоного м'яса в країні. В сільськогосподарських підприємствах України в 2014 році вирощено великої рогатої худоби в живій масі 161,2 тис. т, а реалізовано – 187,5 тис. т, що порівняно з 1990 роком у 15,7 раза менше. Кількість поголів'я ВРХ в усіх категоріях господарств із 1991-го до 2015 року зменшилась у 5,8 раза станом на 1 січня (з 24,5 млн до 4,2 млн

гол.). Причому значно вищий спад виробництва спостерігається в сільськогосподарських підприємствах порівняно з господарствами населення. Це пояснюється тим, що для частини домогосподарств вирощування великої рогатої худоби є одним з основних факторів виживання в умовах зростання безробіття. Як наслідок, виробництво продукції скотарства перемістилося від сільськогосподарських підприємств до господарств населення, частка яких у загальній структурі виробництва яловичини в 2014 році становила 76%, які, в свою чергу, не мають змоги виробляти конкурентоспроможну продукцію, що відповідає б міжнародним стандартам якості, та мають низьку ефективність виробництва.

Аналіз ефективності вирощування великої рогатої худоби в Україні показує, що виробництво яловичини впродовж останніх років є нерентабельним (табл. 1).

1. Показники вирощування великої рогатої худоби на м'ясо сільськогосподарськими підприємствами в 2005-2014 роках

Рік	Обсяг реалізації, тис. т	Повна собівартість, грн/т	Середня ціна реалізації, грн/т	Рівень рентабельності, %
2005	302,0	7209,9	5406,1	-25,0
2006	302,0	7737,6	5294,0	-38,4
2007	322,0	8762,4	5855,0	-41,0
2008	222,1	11013,6	8355,3	-24,1
2009	200,6	12368,8	8305,7	-32,9
2010	191,9	13972,4	8960,8	-35,9
2011	170,7	15909,0	11966,8	-24,8
2012	166,7	17548,6	12369,4	-29,5
2013	188,8	18575,8	10537,0	-43,3
2014	187,5*	20270,0*	13642,8	-36,5*
2014 до 2005, разів	-1,6	+2,8	+2,5	-1,5

Джерело: Дані Державної служби статистики України за відповідні роки,

* очікувані [7].

Основною причиною кризового стану галузі м'ясного скотарства є низький рівень закупівельних цін на яловичину, що не забезпечує її беззбиткового виробництва (в 2013 році собівартість компенсована лише на 56,7%), і відтак знижує інвестиційну привабливість галузі. Середня ціна реалізації в 2012 році становила 12369,4 грн/т, у 2013-му знизилася на 13% і становила 10537,0 грн/т, а собівартість підвищилася на 5% – із 17548,6 до 18575,8 грн/т, через що й збитковість зросла із 29,5 до 43,3%.

Вважаємо, що для сільськогосподарських виробників яловичини єдиним шляхом одержання прибутків є зниження собівартості одиниці продукції та поліпшення якості продукції, одержання відповідної виручки за неї завдяки вищій ціні, яка дасть змогу розширювати виробництво.

Потужним резервом здешевлення продукції й підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств є мінімізація поточних виробничих витрат за рахунок утримання продуктивніших м'ясних порід худоби та

створення власної ефективної кормової бази із впровадженням енергозберігаючих технологій.

Найвищу питому вагу в загальній частині витрат становлять витрати на корми (у 2013 році – 56%). Останніми роками спостерігається тенденція до поліпшення раціону годівлі худоби, раціоналізації структури кормових ресурсів. Збільшення частки соковитих кормів позитивно впливає на травну систему худоби, тим самим збільшуючи продуктивність та окупність корму. Однак витрати кормів на виробництво продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах все ще перевищують обґрунтовані нормативи. Так, у 2013 році на виробництво 1 ц приросту великої рогатої худоби витрачали 14,9 ц корм. од., що на 40% більше норми. Підприємства, які змогли в ринкових умовах налагодити виробництво достатньої кількості дешевих кормів, знаходяться на вигідніших позиціях і мають конкурентоспроможнішу продукцію.

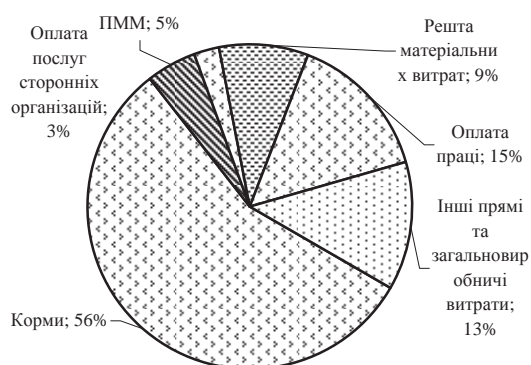

Рис. 2. Структура витрат на виробництво м'яса ВРХ в сільськогосподарських підприємствах України в 2013 році

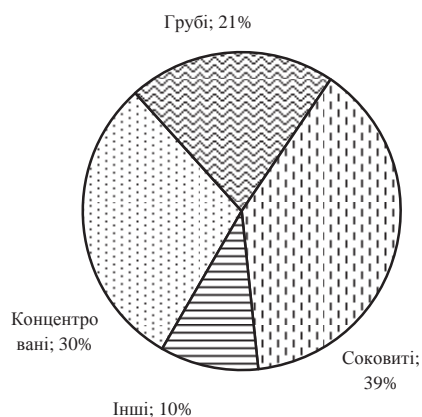

Рис. 3. Структура витрат кормів на виробництво яловичини в сільськогосподарських підприємствах України у 2013 році

Джерело: Дані Державної служби статистики України за 2013 рік.

М'ясне тваринництво порівняно з молочним не потребує значних інвестицій, поточних та енергетичних витрат, залучення трудових ресурсів, ґрунтується на маловитратній ресурсозберігаючій технології й відрізняється суттєво меншою енерго-, фондо- і

трудомісткістю. М'ясні породи худоби дають кращі прирости при однакових раціонах годівлі, жива маса в них в основному приростає м'ясом, що підвищує ефективність відгодівлі та вирощування й оплату витраченого корму збільшенням приросту.

Нині частка м'ясних порід в Україні незначна, а основним джерелом виробництва яловичини є худоба молочних порід (за рахунок забою надремонтного молодняку та вибракуваного поголів'я дорослої худоби молочних і м'ясо-молочних порід). Частка яловичини, яка одержана від м'ясних порід великої рогатої худоби, становить лише 2,5% від загальних обсягів її виробництва, тоді як у світі вона дорівнює майже 55%. Поголів'я великої рогатої худоби м'ясних порід у сільськогосподарських підприємствах України на 1 січня 2014 року було 75,1 тис. гол., а на 1 січня 2015-го – 60,8 тис. гол., або 1,4% до загального поголів'я великої рогатої худоби.

Для України така питома вага м'ясного поголів'я є критично малою. Виходячи з наявної ситуації, в країні можлива поступова переорієнтація на м'ясне тваринництво. Ресурсом для розвитку м'ясної галузі слід розглядати низькопродуктивних ремонтних телиць молочних та молочно-м'ясних порід для схрещування з плідниками м'ясних порід, або їхнє штучне запліднення спермою м'ясних бугаїв. Одержане у такий спосіб помісне потомство слід вирощувати за технологією м'ясного скотарства, що дасть можливість створити товарні групи м'ясної худоби.

Середня жива вага помісей порівняно з аналогами молочно-м'ясних порід збільшується на 8–12%, вихід туші – на 9–15%, скорочуються терміни відгодівлі, знижуються витрати кормів на 1 кг приросту на 10–15%. У помісного молодняку при забої на 1 кг кісток припадає 5–6 кг м'язової тканини, а у молочного – 3,5–4,0 кг. Усе це переконливо вказує на користь збільшення поголів'я м'ясної худоби для виробництва їжі в майбутньому [4].

Стратегічними напрямками розвитку сільського господарства України на період до 2020 року передбачається розширення виробництва яловичини за рахунок розвитку м'ясного скотарства і збільшення поголів'я м'ясних корів до 535 тис. гол., що становитиме 10 м'ясних на 100 молочних корів. У США, Канаді й Франції, наприклад, на 100 молочних припадає 200–300 м'ясних корів. Планується довести середню живу масу худоби, що підлягає забою на м'ясо, в сільськогосподарських підприємствах до 450 кг проти 373 кг у 2013 році [10].

Одним із визначальних показників, від якого залежить інтенсивність розвитку галузі скотарства, є продуктивність тварин. Протягом останніх років, незважаючи на стрімке скорочення поголів'я, його продуктивність має чітку тенденцію до зростання. До позитивних факторів необхідно віднести підвищення середньодобового приросту великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі та нагулі. Показник приросту по Україні в цілому збільшився у 2014 році порівняно з 1990-м на 19% – від 431 до 528 г за добу. Однак потенційні можливості молодняку великої рогатої худоби м'ясних порід (приріст 1200–1600 г за добу) у сільськогосподарських підприємствах України ще не реалізовані. Важливим показником ефективності сектору скотарства є вихід м'яса з однієї туші. За даними таблиці 2 видно, що виробники досягли значних успіхів: за останні 14 років вихід м'яса збільшився на 85 кг і становив у 2013 році 215 кг з однієї голови великої рогатої худоби. Наприклад, середні показники по країнах ЄС у 2011 році: 280 кг м'яса, в Бразилії – 230, Китаї – 140 кг вихід м'яса з однієї туші [11].

2. Основні показники продуктивності великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах України

Показник	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2000 р., %
Середньодобовий приріст, г	255	392	461	481	504	506	528	207,1
Середня жива маса 1 гол. ВРХ, реалізованої на забій, кг	233	304	345	356	369	373	364	156,2
Середній вихід м'яса з 1 гол. ВРХ, кг	134	178	203	210	218	220	215	160,4

Джерело: Статистичний збірник «Тваринництво України» за 2014 рік.

Перспектива розвитку м'ясного скотарства в Україні існує. Окремими підприємствами досягнуті високі результати у виробництві яловичини, які ґрунтуються на концентрації й спеціалізації виробництва, високій м'ясній продуктивності тварин, низькій собівартості та успішній маркетинговій діяльності – ритмічній реалізації певним споживачам за прийнятно високими цінами. Наприклад, в одному з підрозділів агрохолдингу «Укрлендфермінг» вирощують українську м'ясну худобу і за результатами 2014 року досягли значних результатів. Рентабельність виробництва становила 38%, це тоді, коли по Україні у 2014 році, за попередніми даними, прогнозували збитковість 36,5%.

Головним фактором підвищення прибутковості й ефективності напряму м'ясного скотарства в агроформуванні є зниження виробничих витрат (виробнича собівартість у 2014 році була 15,90 грн/кг) за рахунок забезпечення міцної кормової бази та вдосконалення господарського механізму. Середньорічне поголів'я 1209 гол., у т.ч. 472 корови, вирощують у зоні Полісся на поліпшених пасовищах близько 300 днів на рік і силосі взимку. Середня вартість 1 корм. од. на вирощуванні й відгодівлі молодняка становить 1,70 грн, виробнича собівартість кормодня – 9,20 грн. За рахунок повнорічної годівлі та належного зоотехнічно-ветеринарного нагляду в підприємстві спромоглися досягти майже повної реалізації потенціалу породи худоби, середньодобовий приріст бичків віком старше 12 міс. становив 1150 г, що, в свою чергу, позначається на показниках якості м'яса і відповідно на цінах реалізації. Не менш вагомим чинником успіху агропідприємства є налагодження системи збуту за цінами, значно

вищими за середні по Україні (середня ціна реалізації великої рогатої худоби (без ПДВ) 21,50 грн за 1 кг, Україна – 13,64 грн за 1 кг), що дає змогу одержати прибуток та розширювати виробництво. Чистий прибуток з 1 кг яловичини дорівнював 5,89 грн.

Як показує практика, у високотоварних спеціалізованих фермах виробництво яловичини ефективніше, вони здатні впроваджувати й використовувати ефективні технології утримання та догляду за тваринами, гарантувати дотримання санітарних і ветеринарних норм, виробляти конкурентоспроможну продукцію. У даних підприємствах є можливості для налагодження ефективного кормовиробництва, запровадження м'ясопереробки, створення власної мережі реалізації, уникнення посередницьких послуг та повного використання державної підтримки галузі скотарства.

Висновки. Основними чинниками, що впливають на обсяги виробництва й споживання яловичини, є: розмір доходів споживачів, політика ціноутворення, доступність товарів, мобільність грошових надходжень, швидка адаптація виробника та споживача до ринкових змін. Збільшення й підвищення ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби може бути досягнуто за умови високої продуктивності тварин та оптимальної їхньої живої маси при реалізації й раціональному використанні кормових ресурсів пасовищ і сінокосів.

Цінова політика має ґрунтуватися на вільному ціноутворенні у поєднанні з державним регулюванням та посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії й послуги, що споживаються сільськогосподарськими товаровиробниками.

Список використаних джерел

1. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [Шпичак О.М., Воскобійник Ю.П., Шпикуляк О.Г. та ін.]; за ред. Ю.П. Воскобійника. – К. : ННЦ „ІАЕ”, 2013. – 436 с.
2. Державна служба статистики України. Основні показники виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік. Стат. бюл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. *Канінський П.К.* Підвищення ефективності аграрного виробництва : моногр. / П.К. Канінський, М.П. Канінський. – К. : Ін-т аграрної економіки, 2011. – 430 с.
4. *Лапотко А.М.* Формирование мясного скотоводства в хозяйствах молочной специализации. Проблемы и перспективы развития. 10 января 2011 г. [Електронний ресурс] / А.М. Лапотко. – Режим доступу: <http://www.unibox.by/press/articles/101.html>.
5. *Микитюк В.М.* Відродження галузі скотарства в умовах ринкових трансформацій: моногр. / В.М. Микитюк. – Житомир: ЖНАЕУ, 2012. – 512 с.

6. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2014/15 маркетинговий рік / [Шпичак О.М., Боднар О.В., Гаваза Є.В. та ін.] ; за ред. О.М. Шпичака. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2014. – Вип. 21. – С. 168-191.
7. *Полевая Е.Л.* Определение эффективности производства продукции скотоводства на основе прибыльно-энергосберегающего показателя [Электронный ресурс] / Е.Л. Полевая. – Режим доступа: http://www.agroecoinfo.narod.ru/journal/STATYI/2013/2/st_16.doc.
8. Прогноз собівартості продукції, дохідності, прибутковості та рентабельності в сільськогосподарських підприємствах України за 2014 рік (методика і розрахунки) (вересень 2014 року) / [Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я., Душко М.П., Волосюк Ю.В.], за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014.- 42с.
9. Стратегія розвитку м'ясного скотарства в Україні у контексті національної продовольчої безпеки / М.В. Зубець, В.П. Буркат, І.В. Гусев та ін.; за наук. ред. акад. УААН М.В. Зубця, І.В. Гусева. – К.: Аграрна наука, 2005. – 176 с.
10. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року ; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.
11. *Шлапак О.В.* Стратегічні напрями розвитку м'ясного скотарства в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.07.02 / О.В. Шлапак. – Ін-т аграр. економіки УААН. — К., 2013. – 20 с.
12. *Brenner R.* Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe / Brenner R. // Past and Present, 1976. — № 70. – P. 30-75.
13. Living in a World of Decreasing Resources & Increasing Regulation: How to Advance Animal Agriculture. A White Paper based on information from the 2012 Annual Conference of the National Institute for Animal Agriculture (NIAA) on 26 to 29 March 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thebeefsite.com>.
14. Putting Meat on the Table: Industrial Farm Animal Production in America. A Report of the Pew Commission on Industrial Fann Animal Production. Preface by Robert P. Martin, Executive Director. – С. 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ncifap.org/_images/PCIFAPSmry.pdf.
15. USDA Economic Research Service. U.S. Farm Structure: Declining— But Persistent— Small Commercial Farms. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ers.usda.gov/AmberWaves/September10/Features/USFarm>.
16. Russian Federation - Livestock and Products Annual -2011. Report from the SDA Foreign Agricultural Service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thebeefsite.com/articles/2923/russian-federation-livestock-and-products-annual-2011>.
17. Van Soest, Peter J. Nutritional ecology of the ruminant/ Van Soest, Peter J. – Corvallis: 2ed O&B Books Inc., 1994 – 374 pp.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2015 р.

*

УДК 332.14

*В.Л. ХАЛІМОН, здобувач
Національний університет біоресурсів і
природокористування України*

Шляхи подолання депресивного стану сільських територій в системі розвитку регіонального АПК

Постановка проблеми. Перехід до ринкової економіки в Україні в 90-х роках ХХ ст. спричинив посилення галузевоструктурних і територіальних диспропорцій, які зумовили зростання поляризації простору. Одним із наслідків цього процесу стало виникнення депресивних територій. Заходи та механізми стимулювання розвитку окремих територій, які використовувалися в практиці регіональної політики України в

середині 90-х років ХХ ст. (програми соціально-економічного розвитку окремих регіонів, створення територій зі спеціальним економічним статусом), не дали очікуваних результатів, бо вони не сприяли подоланню диспропорцій, які зростають, не забезпечили поліпшення інвестиційної привабливості найпроблемніших територій. Відсутність донині чітких методолого-методичних підходів до виокремлення депресивних територій різного типу на загальнодержавному рівні ускладнює розробку системи заходів щодо стимулювання їхнього розвитку.

© В.Л. Халімон, 2015